

ILMIY TADQIQOTLARDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI RAHBARINING KASBIY VAZIFALARI HAQIDAGI QARASHLAR

M.O.Xalimova - magistr
Toshkent shahri Puchon universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalariga oid ilmiy qarashlar tahlil qilinadi. O'zbekiston va xorijiy olimlarning rahbarlik faoliyati, pedagogik liderlik, boshqaruv kompetensiyalari hamda ta'lim sifatini ta'minlashga oid ilmiy yondashuvlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari nafaqat ma'muriy boshqaruvchi, balki strategik lider, pedagogik jarayon koordinatori, innovatsiyalar tashabbuskori va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi samarali hamkorlikni yo'lga qo'yuvchi shaxs sifatida qaralmoqda.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, rahbar, kasbiy vazifalar, pedagogik liderlik, boshqaruv kompetensiyasi, ilmiy qarashlar, ta'lim sifati, strategik boshqaruv.

Abstract: This article analyzes scholarly perspectives on the professional responsibilities of preschool education institution leaders. It comparatively examines the approaches of Uzbek and international researchers to educational leadership, pedagogical leadership, management competencies, and quality assurance in early childhood education. The study employs methods of literature review, comparative analysis, and a systematic approach. The findings indicate that the modern leader of a preschool education institution is regarded not only as an administrative manager but also as a strategic leader, coordinator of the educational process, initiator of innovations, and facilitator of effective collaboration among all stakeholders.

Keywords: preschool education, preschool education institution leader, professional responsibilities, pedagogical leadership, management competencies, scholarly perspectives, educational quality, strategic management.

Kirish

So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va ta'lim sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy faoliyatiga qo'yilayotgan talablar ham sezilarli darajada o'zgardi. Zamonaviy rahbar nafaqat ma'muriy boshqaruvni amalga oshiruvchi shaxs, balki pedagogik lider, strategik rejalashtiruvchi, innovatsiyalar tashabbuskori hamda pedagoglar va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yuvchi boshqaruvchi sifatida e'tirof etilmoqda. [1]

Ta'lim sifati, pedagoglarning kasbiy rivojlanishi, tashkilot faoliyatining samaradorligi va sog'lom ta'lim muhitini yaratish ko'p jihatdan rahbarning kasbiy vazifalarni qay darajada samarali bajarishiga bog'liq. Shu sababli rahbarning kasbiy faoliyatini ilmiy jihatdan o'rganish va uning vazifalarini zamonaviy boshqaruv yondashuvlari asosida tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalari vaqt o'tishi bilan ma'muriy boshqaruvdan pedagogik liderlik, strategik menejment, sifat monitoringi va innovatsion boshqaruv yo'nalishlariga kengaygan. Biroq mavjud tadqiqotlarda ushbu vazifalar haqidagi ilmiy qarashlarni tizimli ravishda umumlashtirish va zamonaviy kompetensiyalar nuqtai nazaridan baholash masalalari yetarli darajada yoritilmagan.

Mazkur maqolaning maqsadi ilmiy tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalari haqidagi qarashlarni tahlil qilish, ularning asosiy yo'nalishlarini aniqlash hamda zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida umumlashtirishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy faoliyati turli ilmiy maktablarda turlicha talqin etilgan.

P. Drucker boshqaruvni tashkilot maqsadlariga erishishni ta'minlovchi strategik faoliyat sifatida baholaydi. Uning fikricha, rahbarning asosiy vazifasi mavjud resurslardan samarali foydalanish va xodimlarni umumiy maqsad sari yo'naltirishdir. [2]

H. Mintzberg rahbar faoliyatini shaxslararo, axborot almashinuvi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish rollari orqali izohlaydi. Mazkur yondashuv maktabgacha ta'lim rahbarining ko'p funksiyali faoliyatini tushuntirishda muhim nazariy asos hisoblanadi. [3]

K. Leithwood hamda M. Fullan pedagogik liderlik konsepsiyasini ishlab chiqib, ta'lim sifati avvalo rahbarning pedagogik jarayonni boshqarish kompetensiyasiga bog'liqligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlarida rahbar pedagoglar faoliyatini rivojlantiruvchi murabbiy sifatida talqin qilinadi. [4]

T. Bush ta'lim menejmentining zamonaviy modellarini ishlab chiqib, strategik boshqaruv, taqsimlangan liderlik va institutsional rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab bergan. [5]

Mahalliy tadqiqotlarda esa maktabgacha ta'lim rahbarining kasbiy vazifalari ko'proq normativ-huquqiy hujjatlar, boshqaruv kompetensiyalari hamda ta'lim sifatini ta'minlash bilan bog'liq holda o'rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalari haqidagi ilmiy qarashlarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda sifat tadqiqoti metodologiyasi asosida umumilmiy va maxsus tadqiqot metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali mavzuga oid nazariy yondashuvlar o'rganildi, qiyosiy tahlil yordamida mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari taqqoslandi. Tizimli yondashuv asosida rahbarning kasbiy vazifalari o'zaro bog'liq boshqaruv jarayoni sifatida tahlil qilindi, kontent tahlili metodi orqali ilmiy manbalardagi asosiy g'oyalar va yondashuvlar umumlashtirildi.

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston va xorijiy olimlarning maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalariga bag'ishlangan ilmiy maqolalari, monografiyalari, dissertatsiyalari hamda sohaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar tanlandi. [6]

Asosiy qism

Ilmiy manbalarni tahlil qilish natijasida maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalariga nisbatan qarashlar evolyutsiyasini uch bosqichga ajratish mumkin.

1-bosqich. Ma'muriy boshqaruv yondashuvi

Ilk ilmiy ishlarda rahbarning asosiy vazifasi hujjatlar yuritish, moliyaviy nazorat, xodimlarni boshqarish va tashkilot faoliyatini nazorat qilishdan iborat deb qaralgan.

2-bosqich. Menejerlik yondashuvi

Keyingi tadqiqotlarda strategik rejalashtirish, inson resurslarini boshqarish, jamoa bilan ishlash va tashkilot rivojlanishini boshqarish masalalari ustuvor ahamiyat kasb eta boshlagan.

3-bosqich. Pedagogik liderlik yondashuvi

Eng zamonaviy ilmiy qarashlarda rahbar ta'lim sifatini boshqaruvchi pedagogik lider sifatida talqin qilinmoqda. Bu yondashuvda rahbar quyidagi funksiyalarni bajaradi: pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash;

- ta'lim sifatini monitoring qilish;
- innovatsiyalarni joriy etish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni rivojlantirish;
- xavfsiz va rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish;
- strategik rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish.

Ilmiy qarashlarning rivojlanishi rahbarning vazifalari tobora kengayib borayotganini ko'rsatadi. [7]

1-jadval

Ilmiy yondashuvlarda rahbar kasbiy vazifalarining evolyutsiyasi

Yondashuv	Asosiy vazifalar	Rahbar roli
Ma'muriy	Nazorat, hujjatlar, tashkiliy ishlar	Administrator
Menejerlik	Rejalashtirish, resurslarni boshqarish	Menejer
Pedagogik liderlik	Ta'lim sifati, innovatsiyalar, mentorlik	Pedagogik lider

Ilmiy tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari faoliyatining asosiy yo'nalishi pedagogik jarayonni samarali boshqarish bilan bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. [8] Zamonaviy ilmiy qarashlarga ko'ra, rahbar tashkilot faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishi uchun strategik fikrlash, kommunikativ va pedagogik kompetensiyalarga, shuningdek, raqamli boshqaruv, moliyaviy savodxonlik, konfliktlarni boshqarish hamda liderlik ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Mazkur kompetensiyalar rahbarning boshqaruv samaradorligini oshirish, pedagoglar jamoasini rivojlantirish va ta'lim sifatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

2-jadval

Ilmiy tadqiqotlarda uchraydigan asosiy kompetensiyalar

Kompetensiya	Mazmuni
Strategik	Tashkilotni rivojlantirishni rejalashtirish
Pedagogik	Ta'lim jarayonini boshqarish
Kommunikativ	Pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlik
Raqamli	Zamonaviy AKT vositalaridan foydalanish
Innovatsion	Yangiliklarni joriy etish

Ilmiy manbalarda kasbiy vazifalar va kompetensiyalar o'zaro uzviy bog'liq ekani ta'kidlanadi. [9] Rahbarning kasbiy vazifalarini samarali bajarishi uning kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish bilan bevosita bog'liq.

Tahlil va muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ilmiy tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalari haqidagi qarashlar ma'muriy boshqaruvdan pedagogik liderlik konsepsiyasigacha rivojlangan. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda rahbar

tashkilotning strategik rivojlanishi, pedagoglarning kasbiy o'sishi va ta'lim sifatini boshqarishda asosiy subyekt sifatida e'tirof etiladi. [10]

Shuningdek, ilmiy manbalarda raqamli texnologiyalarni boshqaruvga joriy etish, taqsimlangan liderlik, jamoaviy boshqaruv hamda manfaatdor tomonlar bilan samarali hamkorlik rahbar faoliyatining yangi yo'nalishlari sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalari haqidagi ilmiy qarashlar boshqaruv nazariyasining rivojlanishi bilan bir qatorda takomillashib borgan. Zamonaviy yondashuvlarda rahbar nafaqat ma'muriy boshqaruvchi, balki pedagogik lider, strategik rejalashtiruvchi va ta'lim sifatini ta'minlovchi asosiy subyekt sifatida e'tirof etiladi. Rahbar faoliyatining samaradorligi uning strategik, pedagogik, kommunikativ va innovatsion kompetensiyalarni uyg'un ravishda namoyon eta olishiga bog'liq. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy vazifalarini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida takomillashtirish hamda ularning milliy kompetensiyalar modelini ishlab chiqish kelgusidagi tadqiqotlar uchun muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drucker, P. F. The Practice of Management. – New York: Harper & Brothers, 1954. – 404 p.
2. Mintzberg, H. The Nature of Managerial Work. – New York: Harper & Row, 1973. – 298 p.
3. Bush, T. Theories of Educational Leadership and Management. 5th ed. – London: SAGE Publications Ltd, 2020. – 232 p.
4. Fullan, M. Leading in a Culture of Change. New and revised ed. – San Francisco: Jossey-Bass, 2020. – 304 p.
5. Leithwood, K., Harris, A., Hopkins, D. Seven Strong Claims about Successful School Leadership // School Leadership & Management. – 2020. – Vol. 40, No. 1. – P. 5–22.
6. OECD. Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 296 p.
7. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2024: Leadership in Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2024. – 420 p.
8. O'zbekiston Respublikasining ***"Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"***gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O'RQ–595.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish va takomillashtirishga oid amaldagi qarorlari. – Toshkent.
10. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining lavozim yo'riqnomasi hamda kasbiy standartiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar. – Toshkent.